

BEGIJN HOF 750

BREDA

Jubileumuitgave
750 jaar Begijnhof Breda
1267 – 2017

INHOUD

PAGINA

INTERVIEW VOORZITTER	3
DE BEGIJNEN	4-5-6
BEGIJNHOF & DE NASSAUS	8-9
INTERVIEW BURGEMEESTER	11
JUBILEUMPROGRAMMA 2017	12-13
OPROEP TIJDCAPSULE	14-15
INTERVIEW PLEBAAN	16
DE BEVOLKING VAN HET BEGIJNHOF	17-18
INTERVIEW BEWOONSTERS	20-21
BOUWHISTORIE	22
BEGIJNHOFARCHIEF	23

Foto: Marieke van der Woude-Van Paassen

ERECOMITÉ JUBILEUM BEGIJNHOF

Voor het jubileum is een erecomité gevormd waartoe zijn toegetreden:

Dr. P.F.G. Depla, burgemeester Bred
Mr. S.J.M. de Koning, plebaan Antoniuskathedraal Bred
Zuster Maria Magdalena van Bussel, priorin Norbertinessen-Priorij Sint-Catharinadal Oosterhout
Generaal-majoor N. Geerts, commandant NLDA/KMA
Drs. P.L.A. Rüpp, bestuursvoorzitter Avans Hogeschool Bred
De heer J. Glabbeek, voorzitter BZW Bred

Tekst: Peter de Jong | interview

OASE VAN RUST IN EEN DRUKKE STAD

Het Begijnhof is al honderden jaren een oase van rust in een drukke stad. Er gaat een bijzonder verhaal schuil achter de schilderachtige bebouwing die nog steeds te zien is. Het Begijnhof is met name de plaats waar gedurende vele eeuwen in totaal ca. 900 vrouwen hun hele leven hebben gewoond in soberheid, dienstbaarheid en gehoorzaamheid aan hun meesteres.

“Net als ik hebben alle bestuursleden ken-
nelijk aardigheid gehad aan het besturen van het
Begijnhof”, lacht Wagemakers. “Ze blijken
gemiddeld meer dan twintig jaar aan te blij-
ven. Onze vicevoorzitter Jan Lammen zelfs
inmiddels bijna 35 jaar. Het is dankbaar werk.
Iedereen kent het Begijnhof. Maar lang niet
iedereen in Breda beseft wat voor bijzondere
instelling we hier hebben.”

Alleen al de ouderdom maakt het Begijnhof
speciaal. “Er wordt wel eens gewezen naar al
die andere hofjes in Hollandse steden maar
die instellingen zijn pas in de zeventiende of
achttiende eeuw opgericht. Het Begijnhof
dateert echter uit 1267. Het bestaat onafge-
broken 750 jaar. Het is dan ook de op één na
oudste rechtspersoon in Nederland.”

Vele archiefstukken zijn bewaard. Daarover
bracht het Begijnhof al het boek ‘Het geschre-
vene blijft’ uit. De stukken zijn voor iedereen
te zien op internet via het Stadsarchief Bred.
“Het digitale archief omvat maar liefst 42.000
opnames. De financiële rekeningen zijn bij-
voorbeeld vrijwel compleet bewaard gebleven
van 1500 tot op de huidige dag. In ons archief
zien we dat het Begijnhof heeft kunnen voort-
bestaan door de bescherming van de Nassau’s.
We hebben charters die getekend zijn door
Hendrik III, Maurits, Frederik Hendrik, stad-
houder Willem II, enz.

Eeuwenlang woonden er zo’n dertig tot veertig
begijnen. “In 1990 is de laatste begin overle-
den. Het is allemaal nog niet zo lang geleden.
Veel Bredanaars herinneren zich de laatste
begijnen als een steeds kleiner wordende groep
van oudere vrouwen. Maar in die 750 jaren zijn
hier zo’n 900 meisjes op jonge leeftijd ingetre-

Breda heeft een
aantal beeldbepalende
historische elementen:
de Grote Kerk, het Kasteel
én het Begijnhof

Ed Wagemakers | Voorzitter

den en hebben hier in kuisheid, nederigheid en
dienstbaarheid tot hun dood geleefd.”

In het Bredase hofcomplex woonde een van de
laatste nog functionerende begijnengemeen-
schappen. “Europa telde er vroeger wellicht
wel duizend. Het is een hele brede volksbewe-
ging geweest, waarvan de Bredase begijnenge-
meenschap het langste heeft gefunctioneerd
als een zelfstandige organisatie met een eigen
hof in eigendom bestuurd door een gekozen
meesteres. In het kader van ons jubileum hou-
den wij een wetenschappelijk congres over de
begijnenbeweging. We hebben vele contacten

in Europa. In Duitsland worden nu zelfs weer
begijnhoven gebouwd. Er is een nieuwe op-
bloei gaande van dit soort samenlevingen van
alleenstaande vrouwen.”

Nog altijd heeft het complex aan de Cathari-
nastraat aantrekkingskracht, ziet Wagemakers.
“Breda heeft een aantal beeldbepalende histo-
rische elementen: de Grote Kerk, het Kasteel
én het Begijnhof. Dat is voor velen het beeld
van Breda. Jaarlijks komen er op het hof ca.
120.000 mensen op bezoek. Er lopen vrijwel
altijd mensen rond.”
Het Begijnhof vormt nog altijd een oase van
rust in de drukke stad, zegt de voorzitter.
“We voelen ons nog steeds hecht verbonden
met de R.K. Kerk. De laatste jaren is ook het
erfgoed-aspect belangrijker geworden. Vele
mensen bezoeken de evenementen die we or-
ganiseren of kopen de boeken die we over het
hof publiceren. Dat houdt dit erfgoed in leven.
Er gaat een bijzonder verhaal schuil achter de
stenen.”

Ed Wagemakers is al sedert 1997 actief als be-
stuurslid van het Begijnhof. “Ik ben advocaat
in Breda en lid geweest van de Eerste Kamer
net zoals de vorige voorzitter. Voor mijzelf is
van betekenis dat mijn familienaam al voor-
komt in allerlei oorkondes van het Begijnhof
uit de veertiende en vijftiende eeuw. Uit de
familie Wagemakers zijn in de zeventiende
en achttiende eeuw ook twee begijnen voort-
gekomen. Mijn voorouders wonen al vele
eeuwen in Breda en omstreken en hebben
het Begijnhof uiteraard goed gekend.” Voor
mijn gevoel kijken ze over mijn schouder mee
en houden ze me voor: “Ben zuinig op het
Begijnhof want het is met de Grote Kerk het
meest bijzondere wat Breda heeft”. ■

BEGIJNEN: ONAFHANKELIJKE VROUWEN

Misschien is het Begijnhof het meest onderzochte stukje Breda. In ieder geval als het om historisch onderzoek gaat. Elders in deze krant vindt u allerlei facetten van die geschiedenis. En in maart komt er een boek uit waarin deze verhalen nog eens uitgebreid en minutieus uit de doeken worden gedaan.

Onderzoek roept ook vragen op. Bijvoorbeeld waarom het aantal begijnen al vanaf het begin van de twintigste eeuw begon terug te lopen. Toen in de jaren zestig van de twintigste eeuw kerken en kloosters nog fier overeind stonden was het Begijnhof rijp voor de sloop en beseften de begijnen al lang dat ze zouden uitsterven. Hoe kan het dat zo'n eeuwenoude gemeenschap langzamerhand verpieterde terwijl de rooms-katholieke kerk een ongekende bloei doormaakte?

Misschien heeft dat te maken met het bijzondere karakter van het leven van de begijnen. Daarvoor moeten we terug naar de Middeleeuwen.

Rond 1200 vormden er zich in de zuidelijke Nederlanden groepen vrouwen die een religieus leven willen leiden. Uiteraard konden ze daarvoor in een klooster terecht. Maar wie in het klooster trad, legde zich voor de rest van haar leven vast voor een bestaan van bidden en werken binnen de kloostermuren. Dat wilden deze vrouwen niet, of zij konden dat niet omdat er geen plaats was in het klooster. Zij kozen dan voor een tussenvorm tussen leven in het klooster en het leven in de maatschappij.

Zo ontstonden er tal van dergelijke gemeenschappen. Ze konden rekenen op steun van belangrijke families, zoals heren van Breda.

Zo moet ook het Begijnhof van Breda rond het midden van de dertiende eeuw ontstaan zijn. De begijnen vormden een eigen gemeenschap, met een eigen kerk en kerkhof. Aanvankelijk konden ze zelfs een eigen priester kiezen, die in hun kerk

de mis opdroeg. Maar toen de Grote Kerk in Breda een kapittel kreeg, was het daarmee afgelopen. Dit voorname college van priesters kon niet toestaan dat de begijnen hen passeerden en een priester van buiten Breda aantrokken.

Maar dat was niet het grootste probleem waar de begijnen aan het begin van de veertiende eeuw mee te maken kregen. De begijnenbeweging kwam onder verdenking van ketterij en van liederlijk gedrag. Daarom gelastte de paus dat er een onderzoek zou komen naar eventuele wan toestanden in de begijnhoven. In een aantal steden zagen pastoors hun kans schoon om een eind te maken aan de onafhankelijke positie van deze vrouwen. Zo niet in Breda overigens: de bisschop pleitte hen van alle beschuldigingen vrij.

Zo ontstaat het beeld van een gemeenschap van vrouwen die in een door mannen beheerste maatschappij een zo onafhankelijk mogelijke positie willen innemen, ook op economisch terrein. Elke begijn moest namelijk in haar eigen levensonderhoud voorzien. In tegenstelling tot wat in een klooster gebruikelijk is: daar gaan alle inkomsten in een gezamenlijke pot waaruit alle uitgaven van de zusters worden bekostigd.

Begijnen haalden hun inkomsten vaak uit de textielnijverheid. In Breda waren ze aanvankelijk gespecialiseerd in het noppen. Dat is het herstellen van foutjes in textiel: simpel en stoffig werk. Rond 1500 gingen ze over op borduren en naaien. In veel steden waren ze zo succesvol dat ze geduchte concurrenten waren voor de plaatselijke textielnijverheid. Ook in Breda was men daar kennelijk bang voor omdat bepaald werd dat de begijnen geen personeel van buiten het Begijnhof mochten aannemen. Hun 'bedrijf' mocht niet te groot worden.

Maar ook deden ze nog steeds aan ziekenzorg. Ze mochten 's avonds het hof niet verlaten, tenzij ze naar een zieke gingen. Dan mochten ze desnoods de hele nacht wegblijven. Dit werk deden ze gratis of voor een geringe vergoeding.

Bidden deden ze natuurlijk ook, en niet alleen voor zichzelf. In de Middeleeuwen vond men het erg belangrijk dat er voor de doden werd gebeden. De begijnen waren daarom vaak in de Grote Kerk te vinden bij een van de vele grafzerken die daar lagen. Hiervoor en voor de zorg voor de zieken

ontvingen ze regelmatig aanzienlijke bedragen van dankbare families.

Dat wil niet zeggen dat de begijnen in weelde leefden. Ze hadden bij hun intrede beloofd om een sober leven te leiden en dat deden ze ook. Al vanaf 1343 komen we in de archieven schenkingen tegen van begijnen. Die waren bestemd voor de zogenaamde 'infirmierie'. Meestal wordt daarmee de ziekenafdeling van een klooster aangeduid, maar het lijkt erop dat het in Breda een onderkomen was voor begijnen die niet in staat waren een huisje op

het hof te huren of te kopen. En ook als ze oud en ziek werden, vormde de infirmerie de garantie dat ze nooit gedwongen zouden zijn het Begijnhof te verlaten en dat ze er tot hun dood verzorgd zouden worden.

Ook het nieuwe Begijnhof, dat in het begin van de zestiende eeuw op de huidige plaats werd gebouwd, had een infirmerie. Nadat de Wendelinuskapel door de protestantse overheid was toegewezen aan de Waalse gemeente, werd de infirmerie omgebouwd tot kapel. Toch bleven ze zich om de

zieken bekommeren, maar dan bij de zieken thuis en niet meer in een aparte infirmerie.

Het Begijnhof kreeg in 1629 de inkomsten toegewezen van het opgeheven klooster van de Grauwe Zusters, dat naast het Begijnhof stond, tegenover de Annastraat. Dat was bestemd geweest voor meisjes uit minvermogene gezinnen. Daaruit bekostigden de begijnen voortaan de toelating van vrouwen die niet in hun eigen levensonderhoud

→ Vervolg van pag.5

konden voorzien. Maar de meeste begijnen konden dat wel en werden daarbij vaak gesteund door hun familie. In 1747 meldden zich bijvoorbeeld twee zussen bij het Begijnhof: Maria en Adriana Resemans.

Hun moeder had stukken land verkocht dat ze bezat in de buurt van Princenhage en desnoods was ze bereid om nog meer grond van de hand te doen als dat nodig was voor haar dochters.

In de zeventiende eeuw werd onderwijs hun belangrijkste bezigheid en vooral godsdienstonderwijs. Dat is begrijpelijk omdat in die tijd het katholieke geloof niet in het openbaar mocht worden beleden. Er waren geen scholen met katholiek godsdienstonderwijs.

Soms woonden de kinderen zelfs op het Begijnhof zelf. Een van de begijnen, Maeijken de Bruijn, had gedurende een half jaar twee meisjes in huis gehad die ze leerde lezen, schrijven en naaien.

Toen er in de negentiende eeuw godsdienstvrijheid kwam in Nederland en er overal katholieke scholen werden gesticht, hoefden ouders hun kinderen niet meer naar de begijnen te sturen. Maar toch bleef het aantal begijnen groeien. In 1863 werd het Begijnhof nog uitgebreid met een aantal huisjes. Die groei kwam tot stilstand aan het begin van de twintigste eeuw. Dat is opvallend omdat de kloosterordes toen nog wel een grote aantrek-

kingskracht uitoefenden op katholieke meisjes. Wat zou de verklaring daarvoor kunnen zijn? In de loop van de twintigste eeuw werd het voor vrouwen mogelijk een meer onafhankelijk bestaan te leiden. Daarvoor hoefden ze niet meer naar een begijnhof.

Daarnaast speelde mogelijk ook het verlies van de onafhankelijkheid van de begijnengemeenschap zelf. De begijnen leidden aanvankelijk een minder strikt gereguleerd leven dan kloosterlingen maar de kerk begon de begijnen meer en meer te behandelen als een gewone zusterorde.

Mede daardoor leverden de begijnen een deel van hun onafhankelijkheid in. Het was bijvoorbeeld al lang niet meer de gewoonte dat de begijnen een eigen pastoor kozen, maar tot in de negentiende eeuw konden ze wel iemand voordragen voor die functie voor een benoeming door de bisschop. Daar kwam in 1855 een einde aan waarna de pastoor meer en meer als de belangrijkste bestuurder van het Begijnhof ging functioneren.

Ook werden er nieuwe congregaties in het leven geroepen die religieuzen gingen leveren als leerkrachten voor de katholieke scholen die vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw werden opgericht. Het had wellicht voor de hand gelegen om de begijnen te vragen omdat zij zich vanouds met onderwijs bezig hielden. De voorkeur ging echter naar zusters die in een besloten klooster leefden. Hetzelfde gebeurde in het begin van de twintigste eeuw toen de begijnen zich op het terrein van de

gezinszorg begaven. Mgr. Frans Frencken begon daar rond 1920 in Breda ook mee, maar richtte een eigen 'Vereniging van Catechisten' op en ging voorbij aan de begijnen.

De begijnen kregen als het ware 'concurrentie' van zustercongregaties en andere religieuze organisaties en raakten hun sterke punt, hun onafhankelijkheid, langzamerhand kwijt. Wellicht is dat er de oorzaak van dat het aantal begijnen daalde in een tijd dat de kloosters nog volstroonden met jonge vrouwen. Ook tijdens de Middeleeuwen zagen we dat relatief spontane initiatieven van mensen die elkaar vinden in een streven naar een leven dat geïnspireerd is door voorbeelden uit de Bijbel, op den duur meer kenmerken van kloosterleven krijgen.

Door de eeuwen heen heeft men dus voortdurend gezocht naar een evenwicht tussen vrijheid en gebondenheid. Ook de beweging van de begijnen was aan die dynamiek onderhevig. Het is waarschijnlijk niet de enige verklaring, maar wel een prikkelende stelling die aandacht verdient. Zeker omdat het een licht werpt op een levenswijze van soberheid, onafhankelijkheid, dienstbaarheid en spiritualiteit die eeuwenlang grote aantrekkingskracht heeft gehad op vrouwen.

Op 22 maart 2017 presenteert een groep auteurs een standaardwerk over de 750-jarige geschiedenis van het Begijnhof. Het boek wordt te koop aangeboden in de museumwinkel van het Begijnhof. ■

BEGIJNHOF & DE NASSAUS

In Nederland bevonden zich ooit 38 begijnhoven, die vrijwel alle in de tijd van de Reformatie zijn opgeheven of uitgestorven. Het Begijnhof in Breda is echter bewaard gebleven dankzij debijzondere bescherming van de Nassau's.

Het Begijnhof in Breda dateert uit de dertiende eeuw, maar de band met het huis van Nassau dateert pas van circa 135 jaar later. In 1403 trad namelijk Engelbrecht I, graaf van Nassau-Dillenburg, in het huwelijk met Johanna van Polanen, dochter van de toenmalige heer van Breda. Daardoor kwam hij in het bezit van heerlijkheid Breda.

De Nassau's woonden in Breda en namen actief deel aan het stadsleven. Ongetwijfeld zullen ze ook allerlei contacten hebben gehad met de bloeiende begijnengemeenschap die vlak naast hun burcht woonde.

Hendrik III wilde die oude burcht verbouwen en vergroten. Voor de uitvoering van die plannen stond het Begijnhof, dat toen lag op het huidige voorplein van de KMA, in de weg. In 1527 vonden onderhandelingen plaats tussen vertegenwoordigers van Hendrik III en de begijnen, die uiteindelijk leidden tot verplaatsing van het Begijnhof naar de huidige locatie. In het document waarin een en ander werd geregeld zegde Hendrik III de begijnen ook bijzondere bescherming toe namens zichzelf en namens zijn opvolgers en daarbij gaf hij aan dat hij alle bestuurders van de stad, alsmede zijn officieren, dienaren en onderdanen, zou bevelen dat zij alle eigendommen en verdere rechten van de begijnen zouden respecteren en de begijnen met rust zouden laten.

Aan die belofte werden zijn opvolgers herinnerd nadat in de tweede helft van de zestiende eeuw de Tachtigjarige Oorlog was uitgebroken. Toen in maart 1590 prins Maurits zich meester maakte van de stad, door middel van het turfschip, werd de uitoefening van de katholieke eredienst verboden, terwijl de Wendelinuskapel, die de begijnen in gebruik hadden, werd overgedragen aan de Waalse gemeente. Maar de begijnen hoefden hun hof niet te verlaten. Maurits hield zich aan de belofte van Hendrik III. Ook bij latere incidenten kwam prins Maurits voor de begijnen op.

Betere tijden braken aan voor de Bredase katholieken, toen in 1625 onder leiding van veldheer Spinola de stad door Spaanse troepen werd ingenomen. Tijdens dit Spaanse tussenbewind werd de Wendelinuskapel weer begijnenkerk. Op 6 oktober 1637 werd Breda echter weer ingenomen door de staatse troepen onder leiding van Frederik Hendrik. Enkele dagen later gaf hij een oorkonde af waarin hij het gehele Begijnhof met alle daarop wonende personen onder zijn persoonlijke bescherming plaatste. Ook de Wendelinuskapel bleef bij de begijnen in

gebruik. Pas na de vrede van Münster in 1648 kwam een einde aan deze situatie. Op 13 juli 1648 werd de Wendelinuskapel aan de Waalse gemeente in gebruik gegeven. Maar stadhouder Willem II vernieuwde de belofte van de Nassaus dat het Begijnhof onder hun persoonlijke bescherming zou staan. Hij bepaalde tevens dat de toegang van de Waalse kerk naar het Begijnhof moest worden dichtgemetseld en vervangen worden door een ingang aan de Catharinastraat, zodat de protestanten niet langer over het Begijnhof zouden lopen als ze naar de Waalse kerk gingen.

In de achttiende eeuw werd door de regering in Den Haag nog een serieuze poging gedaan om het Begijnhof te laten verdwijnen door te verbieden dat de begijnengemeenschap nog nieuwe leden zou aannemen. Maar toen in 1747 weer een prins van Oranje-Nassau als stadhouder in Nederland werd aangesteld, werd dit verbod opgeheven.

Aldus heeft het Bredase Begijnhof als een van de weinige van de vele begijnhoven die er ooit in Nederland waren, kunnen voortbestaan.

In de negentiende en twintigste eeuw hebben leden van het koninklijk huis zeer geregeld het Begijnhof bezocht. Koningin Juliana kwam zelfs drie keer op bezoek. De eerste keer met haar moeder Wilhelmina (1928), daarna met prins Bernhard (1952) en tenslotte alleen (1976). In 1966 vereerden prinses Beatrix en prins Claus het hof met een bezoek. Bij het bezoek dat koningin Wilhelmina met prins Hendrik op 3 juli 1905 aan het Begijnhof bracht, stond in grote letters aan de binnenkant van de poort van het Begijnhof: "Hulde en dank van het Begijnhof aan zijn eeuwenoude beschermers; het doorluchtige huis van Oranje".

Toen juffrouw Holtzer, de laatste meesteres van de begijnen, op 8 maart 1972 overleed, stuurde zowel de particulier secretaresse van koningin Juliana, als die van prinses Beatrix, een persoonlijke brief van rouwbeklag: opnieuw een blijk van de eeuwenoude band tussen het huis van Oranje-Nassau en de Bredase begijnen. ■

Tekst: **Peter de Jong** | interview

HET BEGIJNHOF IS EEN PARELTJE IN ONZE STAD

'Lopend door de levendige binnenstad van Bred sta je in een paar minuten voor de poort van het Begijnhof. Eenmaal binnen, waan je je eeuwen terug in de tijd. Het roept bijna als vanzelf de sfeer op van de religieuze gemeenschap van begjinnen van destijds. Ik vind het een prachtig stukje Bred.

750 jaar geleden begon het verhaal van het Begijnhof in Bred. In het jubileumjaar 2017 staan we daar bij stil. De geschiedenis van het Catharinabegijnhof is nauw verbonden met de geschiedenis van de Nassaus. De band stamt al vanaf 1403 toen de Bredase Johanna van Polanen trouwde met Engelbrecht I van Nassau. Vanaf 1531 geniet het Begijnhof in Bred zelfs bijzondere bescherming van de Nassaus. Dat is belangrijk geweest voor het voortbestaan van het hof.

Ooit telde Nederland 38 begijnhoven. Alleen in Bred en in Amsterdam is het Begijnhof als een ommuurd geheel blijven bestaan. Met 30 woningen - waar ook nu nog alleen vrouwen wonen - een bijzondere kruidentuin, een kerk en een pastorie. Een hof van historische en monumentale waarde. Dat vinden ook de 120.000 bezoekers die er jaarlijks komen. Een hof ook waar je desondanks rust en stilte vindt. Even weg van de drukte van alledag.

Het Begijnhof verbindt heden en verleden door er het verhaal van de begjinnen te vertellen en door ruimte te bieden aan zingevingsvragen van mensen van nu. Daarmee past het naadloos in het verhaal van Bred. Stad waar het aangenaam wonen en werken is. Waar schakelen een kwaliteit van leven is. Waar rust en ruimte is om energie, inspiratie en creativiteit op te doen.

Als voorzitter van het erecomité '750 jaar Begijnhof Bred' wens ik het bestuur van het Begijnhof vanaf deze plek een feestelijk jaar toe. Een jaar dat in het teken zal staan van de bijzondere betekenis van het Begijnhof voor onze stad, voor onze inwoners en bezoekers. Het Begijnhof is een pareltje in onze stad.' ■

Paul Depla
Burgemeester Bred

JUBILEUMPROGRAMMA | 2017

In 2017 zal op verschillende tijdstippen en met diverse activiteiten stil worden gestaan bij het feit dat het Begijnhof dat jaar 750 jaar bestaat. De belangrijkste evenementen zijn de officiële jubileumdag, de opera-uitvoeringen in de open lucht, het wetenschappelijk congres en het concert in de Grote Kerk. Daarnaast zijn er ook de activiteiten die ieder jaar op het Begijnhof plaatsvinden. Het complete programma voor het komende jaar ziet er als volgt uit.

Verspreiding jubileumkrant: 7 januari 2017

Het jubileumjaar wordt geopend met het aanbieden van het programma aan de bevolking van Breda en omgeving. Het programma wordt ook gepubliceerd op de website: www.begijnhofbreda.nl

Feestelijke bijeenkomst voor bewoonsters en vrijwilligers van het Begijnhof: 18 januari 2017

Feestelijk buffet voor de bewoonsters en vrijwilligers van het Begijnhof.

Ontvangst Prins Carnaval: 25 februari 2017

Jaarlijkse ontvangst waarbij Prins Carnaval in de tuin van het Begijnhof het koningskruid zaait. Er is ook een speciale Begijnhofprijs uitgelooft voor deelnemers aan de Grote Optocht in het Kielegat.

Officiële jubileumdag: 22 maart 2017

Dit betreft de eigenlijke jubileumdatum omdat van oudsher 22 maart 1267 als formele oprichtingsdatum van het Begijnhof wordt aangehouden. De activiteiten op deze dag hebben om die reden een enigszins formeel karakter en zijn alleen toegankelijk voor genodigden.

- 10.30 uur plechtige eucharistieviering in de Catharinakerk;
- 14.00 uur onthulling plaquette op locatie oude Begijnhof;
- 15.00 uur officiële sluiting tijdcapsule;
- 18.00 uur officiële aanbieding geschiedenisboek over Begijnhof;
- 19.00 uur diner voor genodigden in Waalse Kerk.

Begijnhofconcert in de open lucht: 14 mei 2017, 11.00 uur

Zevende Begijnhofconcert, in de open lucht op het Begijnhof. Dit jaar verzorgd door het Groot Orkest van de Harmonie Amor Musae uit Prinsenbeek onder leiding van dirigent Frans van Dun met solisten. Dit concert is vrij toegankelijk zo lang plaatsen beschikbaar zijn. Indien u zich van tevoren opgeeft wordt er in beginsel een stoel voor u vrijgehouden. Opgave dient te geschieden via begijnhofconcert@begijnhofbreda.nl.

Expositie van eigen kunstwerken van bewoonsters: 20 t/m 26 mei 2017

Op zaterdag 20 en zondag 21 mei worden tussen 12.00 en 17.00 uur kunstwerken van bewoonsters geëxposeerd in de Begijnenzaal en klinkt er bijpassende poëzie of muziek. Hoewel het normaal gesproken niet gewenst is om bij bewoonsters binnen te kijken staan bij uitzondering van 20 t/m 26 mei achter de vensters van een aantal woningen diverse kunstvoorwerpen ter bezichtiging. Deelnemende huizen zijn herkenbaar door een vlagje voor het raam.

Opera-uitvoering in het Begijnhof in de open lucht: 23, 24 en 25 juni 2017, 20.00 uur

Opera-uitvoering in het Begijnhof in de open lucht verzorgd door de Stichting Bredase Opera onder leiding van dirigent Lex Wiersma, met koor, 9 solisten en een orkest. Uitgevoerd wordt de opera Le Comte Ory van Rossini. De opera wordt semiscenisch uitgevoerd en gesitueerd tegen het natuurlijke decor van de historische bebouwing van het Begijnhof. De toeschouwers vinden hun zitplaats op een kleine tribune die geplaatst wordt op het bleekveld van het hof. De uitvoering op 23 juni is uitsluitend toegankelijk voor genodigden. De uitvoeringen op 24 en 25 juni zijn tegen betaling van entree voor iedere geïnteresseerde toegankelijk. Kaarten zijn verkrijgbaar via de VVV (locatie

Willemstraat en Grote Markt) alsmede de winkel van het Begijnhofmuseum. De kosten per kaart bedragen € 15,-. Er zijn per avond slechts 300 kaarten beschikbaar die verkocht zullen worden op volgorde van aanvraag. Bij uitvoering in de open lucht is men uiteraard afhankelijk van de weersomstandigheden. In de middag voor de voorstelling wordt vastgesteld of uitvoering verantwoord is.

Dit wordt gepubliceerd op de website van het Begijnhof www.begijnhofbreda.nl Men dient zich hoe dan ook te kleden rekening houdend met eventueel veranderende weersomstandigheden. Bij onverhoopte annulering van de voorstelling wordt het entreegeld geretourneerd.

Beeldtentoonstelling: 9 t/m 16 juli 2017, 09.00 – 18.00 uur

Onder de titel Begijnhof beeldschoon wordt een tentoonstelling van moderne beelden gehouden die geplaatst zijn in de open lucht in de tuintjes van het Begijnhof. De tentoonstelling is vrij toegankelijk.

Bonte Begijnhofmarkt en theeproeverij bij de Begijnenzaal, 5 augustus 2017, 11.00 -17.00 uur

Op het zogenaamde “kleine Hof” aan de noordoostzijde van het Begijnhof worden door de bewoonsters tweedehands spullen verkocht. Een groot deel van de opbrengst gaat naar het Dierenasiel in Breda.

Beiaardconcert, 10 augustus 2017, 19.00 -20.00 uur

Beiaardconcert vanuit de toren van de Grote Kerk met bijzonder thema: ‘Begijnhof’. Het concert wordt ingeluid door het Klokkenluidersgilde Breda.

Wetenschappelijk Congres: 23 augustus 2017, 9.00 – 18.00 uur

Internationaal Wetenschappelijk Congres ‘Begijnenbeweging gisteren en vandaag’ in de Waalse Kerk. In de ochtend richt de aandacht zich op de historische begijnenbeweging in Europa en meer in het bijzonder in de Nederlanden. De bijdragen worden verzorgd door prof. W.P. Simons (Dartmouth College, Hanover USA) en dr. C.M.A. Caspers (Titus Brandsma Instituut, Nijmegen).

In de middag staat centraal het fenomeen van de thans opnieuw ontstane begijnhoven in Duitsland, België, Frankrijk en Italië. Deze bijdragen worden verzorgd door S. Panciera (Italië); Zr. M. Goffoël (België) en begijn B. Lieb (Duitsland).

Het betreft hier lezingen met een wetenschappelijke inhoud die deels ook gehouden zullen worden in de Franse en Duitse taal met overigens simultaanvertaling in het Nederlands. Voor dit congres is een aantal personen uitgenodigd. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met het secretariaat van het Begijnhof (congres@begijnhofbreda.nl) en ontvangen dan een uitnodiging zolang er nog ruimte voor beschikbaar is. Er zijn voor bezoekers geen kosten verbonden aan dit congres.

Open Monumentendag: 9 en 10 september 2017, 12.00 – 18.00 uur

Open Monumentendag met tentoonstelling van waardevolle archiefstukken en fotomateriaal in de begijnenzaal op het Begijnhof.

Jubileumconcert in de Grote Kerk: 25 oktober 2017, 20.00 uur

Jubileumconcert in de Grote- of Onze Lieve Vrouwekerk door het Brussels Philharmonisch Orkest in samenwerking met het Vlaams Radiokoor, met na afloop een ontvangst. Dit concert is bedoeld voor relaties van het Begijnhof en vertegenwoordigers van allerlei instellingen en geledingen uit Breda. Het is uitsluitend toegankelijk voor genodigden.

Kerstevenement Kerst met Anton Pieck: 17 december 2017, 12.00 – 18.00 uur

Het traditionele kersteventement op het Begijnhof in nostalgische sfeer onder de titel Kerst met Anton Pieck. ■

Tijdcapsule

SCHRIJF EEN BRIEF OVER DE TOEKOMST AAN UW ACHTER-KLEINKINDEREN!

Het Begijnhof is de oudste instelling van Breda en een van de oudste van Nederland. Ze is al bijna 500 jaar op de huidige locatie gevestigd terwijl gevoeglijk kan worden aangenomen dat dat over 100 jaar nog steeds zo zal zijn. Er zijn niet zo veel instellingen in Breda die dat met recht kunnen zeggen.

In 1990 bleken 2 gotische spitsbogen na 550 jaar nog altijd aanwezig te zijn in de oost-muur van het Begijnhof.

Op 22 maart 2017 bestaat het Begijnhof precies 750 jaar. Op die dag zal een klein keldertje gelegen bij de zijkant van de Catharinakerk worden gevuld met brieven verrat in gesloten enveloppen. Deze brieven zullen allen als onderwerp hebben "Hoe ziet onze wereld er over 100 jaar uit?". Het keldertje zal vervolgens worden afgedekt met een natuurstenen plaat.

Tijdcapsule

Deze 'tijdcapsule' zal op die jubileumdag worden gesloten en dan pas precies een eeuw later weer worden geopend. Op dat moment zullen de brieven worden geopend waardoor men kan zien van wie ze afkomstig zijn en wat de schrijver heeft gemeend aan het papier te moeten toevertrouwen. De brieven zullen een authentiek en hopelijk levensecht beeld geven over de wijze waarop mensen in deze tijd aankijken tegen de ontwikkelingen in de komende 100 jaar.

Er doen zich in onze samenleving allerlei ontwikkelingen voor waar mensen zich ook vaak zorgen over maken:

- Hoe gaat de technologie zich verder ontwikkelen? digitalisering, big data, internet, robotisering, kunstmatige intelligentie, zelfsturende auto's, machines die het werk overnemen;
- Wat gebeurt er met de Nederlandse samenleving? Komen er grote immigratiestromen op ons af en lopen de tegenstellingen daarover op? Wordt het verschil tussen arm en rijk steeds groter? Krijgt in de politiek het populisme de overhand?
- Wat gebeurt er in ons persoonlijk leven? Gaat de individualisering steeds verder waarbij het ieder voor zich is? Trouwen mensen nog en willen ze nog kinderen? Worden bijna alle mensen honderd?

- Is er in die toekomst nog plaats voor de godsdiensten zoals wij die kennen? Worden de Christelijke kerken in de marge gedrongen? Wordt de Islam de grootste godsdienst en wat zou dat betekenen voor onze samenleving en onze rechtstaat?

In het Begijnhof bleef door de eeuwen heen veel materieel- en immatrieel erfgoed bewaard.

Deze tijdcapsule is een mooie toevoeging aan die geschiedenis.

In 1982 werd de houten poort met Catharinabeeld, die de begijnen in de zestiende eeuw hebben aangebracht, na 335 jaar teruggevonden.

In 2011 bleek een derde spitsboog in de muur tussen de woningen 79 en 81 na 570 jaar nog altijd aanwezig te zijn.

- Zal er werkelijk sprake zijn van een ingrijpende klimaatverandering? Stijgt de zeespiegel zo dat delen van Nederland onder water lopen en raakt dat ook Breda? Komt er een energiecrisis?

Zoveel vragen en zoveel antwoorden die niemand kent. Voorspellen is moeilijk, vooral de toekomst.

De leden van het Begijnhofbestuur en de leden van het erecomité zullen allen een brief schrijven die in de tijdcapsule wordt opgeborgen. Ook een aantal bewoonsters van het hof is voornemens dat te doen.

Ook u wordt uitgenodigd om een brief van maximaal vier kantjes te schrijven met uw gedachten over de wijze waarop de wereld er over 100 jaar zal uitzien. De brief moet uiteraard goed leesbaar zijn en gesteld zijn op goed houdbaar papier.

Als u daarvoor voelt dient u uw brief voor 1 maart 2017 in een gesloten enveloppe voorzien van de aanduiding **TIJDCAPSULE** in te leveren op de voormalige pastorie van het Begijnhof of toe te zenden aan:

Begijnhof Breda
Catharinastraat 45
4811 XE Breda

Bij de brief - niet op de enveloppe - dient u wel uw naam en adres te vermelden, zo mogelijk door het bijsluiten van een kopie paspoort. ■

Over 100 jaar wordt de tijdcapsule geopend en zullen de brieven worden gelezen.

Het begijnhofbestuur belooft dan een boek uit te geven over de wijze waarop 100 jaar geleden de mensen in Breda aankeken tegen de wereld die dan inmiddels werkelijkheid zal zijn geworden.

VOLOP BEDRIJVGHEID IN DE CATHARINAKERK

Al sinds 1838 neemt de Catharinakerk een belangrijke plaats in op het Begijnhof te Breda. Pastoor Steven de Koning is dan ook zeer ingenomen met het feit dat de kerk deel uitmaakt van de parochie Breda Centrum.

De Koning is sinds 2013 pastoor van de parochie en plebaan oftewel vertegenwoordiger namens de bisschop in de H. Antoniuskathedraal. Hij voegt er meteen aan toe: “We zijn er ontzettend trots op dat ook het Begijnhof tot de parochie behoort.”

De contacten met het Begijnhof zijn erop gericht om het religieuze leven op deze plaats in stand te houden, vertelt De Koning. “Er is door de week om 7.45 uur een ochtendgebed en op zaterdag om 17.00 uur een eucharistieviering. Om 18.00 uur gaat immers de deur van het Begijnhof dicht voor bezoekers. Op zondag is er een mis in de kathedraal om 10.30 uur en aansluitend is er vaak Parochiecafé’. We treffen dan regelmatig dezelfde mensen op zaterdag en zondag.”

De kerk in het Begijnhof heeft zo’n zeventig zitplaatsen. De Koning: “Op zaterdag zijn er ongeveer 40 plaatsen bezet. De kerk heeft een grote aantrekkingskracht op zowel ouderen als op jongeren vanwege het historische karakter van deze plaats.” Er heerst de nodige bedrijvigheid. “Per jaar zijn er zo’n tien uitvaarten voor families, waarvoor de kathedraal te groot is. Ook hebben we jaarlijks zo’n twintig huwelijken op vrijdag en zaterdagochtend. Ze komen uit Breda, de regio maar ook van ver daarbuiten. Dit is natuurlijk een bijzondere omgeving. Op de tweede en vierde zondag van de maand is er gelegenheid om individueel te laten dopen.” Ook het Gilde van het Heilig Sacrament van Niervaert is gevestigd in het Begijnhof. “Er is jaarlijks een processie op Sacramentsdonderdag. Een bijzondere bijeenkomst is ook altijd ‘Begijnhof bij kaarslicht’. Die avond

houden we met de Cantorij van de Kathedraal in de Catharinakerk ook een sfeervolle bijeenkomst met zang en overweging. Daar werk ik altijd graag aan mee.” Op 22 maart staat de viering van het 750-jarig bestaan op de agenda. “Belangrijk is dat het Begijnhof al die tijd een woongemeenschap is gebleven voor alleenstaande vrouwen. Bij binnenkomst wordt nog altijd gevraagd naar hun religieuze achtergrond. Uit religieus oogpunt staat bij het jubileum de eucharistieviering in de Catharinakerk met vele genodigden centraal. Je kunt van het Begijnhof zeggen ‘dit is cultureel erfgoed’ en tegelijk hoort daar essentieel bij de katholieke, religieuze grondslag van de begijnengemeenschap.

Ja, ook wij zijn trots op dit religieuze en culturele erfgoed, dat een belangrijke bijdrage levert aan de bekendheid en van Breda.” ■

DE BEVOLKING VAN HET BEGIJNHOF

Tekst: **Ed Wagemakers**

De Bredase begijnengemeenschap bestond al 750 jaar geleden en door de eeuwen heen hebben uiteraard zeer veel vrouwen daar voor korte of langere tijd deel van uitgemaakt. Om hoeveel vrouwen gaat het daarbij eigenlijk en waar kwamen zij vandaan?

De Bredase begijnengemeenschap bestond al 750 jaar geleden en door de eeuwen heen hebben uiteraard zeer veel vrouwen daar voor korte of langere tijd deel van uitgemaakt. Om hoeveel vrouwen gaat het daarbij eigenlijk en waar kwamen zij vandaan? Over de samenstelling van de groep van begijnen die in de periode voor 1648 op het Begijnhof woonde, zijn vrijwel geen gegevens bekend. Wel blijkt uit bepaalde oorkonden het exacte aantal begijnen dat op bepaalde tijdstippen toen op het Begijnhof aanwezig was. In de periode vóór 1535 woonden er gemiddeld

35 begijnen op het hof, terwijl in de periode daarna tot 1648 het aantal terugliep naar 20 begijnen of minder. Het nieuwe Begijnhof, dat in de jaren dertig van de zestiende eeuw in gebruik werd genomen, was ook beduidend kleiner dan het oude Begijnhof.

Leeftijd Begijnen

Zoals bekend werden in de Middeleeuwen mensen vaak niet erg oud. De begijnen zullen gemiddeld slechts circa twintig jaar op het hof hebben gewoond. Rekening houdende met de gemiddelde bezetting van het Begijnhof, zullen er in de periode 1267-1535 naar schatting in totaal

circa 350 begijnen en in de periode 1535-1648 in totaal ca. 120 begijnen hebben gewoond. Vanaf 1648 is nauwkeurig bijgehouden wie er op het Bredase Begijnhof is komen wonen. Van alle vrouwen die daar korte of langere tijd hebben verbleven is onder meer de geboortedatum, de geboorteplaats, de professiedatum – de datum dat ze officieel toetraden tot de gemeenschap van begijnen – en de overlijdensdatum geregistreerd. Derhalve is vanaf 1648 de omvang, herkomst en samenstelling van de groep van begijnen bekend. In die periode zijn 360 vrouwen togetreden tot de begijnengemeenschap.

Aantal Begijnen

Het aantal begijnen op het Begijnhof heeft in de loop der eeuwen zeer gewisseld. In 1631 waren er bijvoorbeeld slechts 11 begijnen, in 1680 alweer 58 begijnen. Na 1648 schommelde de bezetting

→ Vervolg van **pag.17**

gemiddeld tussen de dertig en veertig begijnen. Als bloeitijden van het Begijnhof kunnen worden aangemerkt de periode 1650–1700 en daarnaast 1850–1900, toen meer dan vijftig begijnen op het Begijnhof woonachtig waren. Het is dan ook geen toeval dat er in 1860 voor gekozen is het grote hof van het Begijnhof uit te breiden met een klein hof, waardoor het aantal woningen steeg naar dertig. Er woonden meerdere begijnen in één huisje.

Hoewel het rijke roomse leven toen nog in volle bloei was, begon de neergang van de bevolking van het Begijnhof zich al af te tekenen vanaf 1910. In de periode 1910-1920 trad er slechts één begijn toe tot de gemeenschap. Vanaf 1918 nam de bezetting van het Begijnhof gestadig af omdat er meer begijnen overleden dan dat er bijkwamen. In 1950 waren er nog 15 begijnen, in 1960 nog 11, in 1970 nog 9, in 1980 nog 5, terwijl de

laatste begin, juffrouw Frijters, overleed in 1990. Woningen die vrijkwamen werden verhuurd aan alleenstaande vrouwen die geen deel uitmaakten van de begijnengemeenschap. Het hof wordt tegenwoordig nog steeds door alleenstaande vrouwen bewoond.

P.L. Rasenberg

De gemiddelde leeftijd van de groep van Begijnen steeg vanaf 1900 sterk. Enerzijds als gevolg van het feit dat de begijnen zelf ouder werden, maar daarnaast doordat er geen nieuwe begijnen meer toetraden. Een bijzonder figuur in dit verband was begijn P.L. Rasenberg, die in 1900 haar professie deed, toen het Begijnhof nog door 43 begijnen werd bewoond. Zij overleed in 1973 op 94-jarige leeftijd, waarna er toen nog vijf begijnen resteerden. Zij heeft derhalve in haar leven de geleidelijke neergang van het Begijnhof kunnen zien.

Het overgrote gedeelte van de begijnen was afkomstig uit West-Brabant. Aanvankelijk ook uit Breda zelf, maar in de periode vanaf 1800 met

name uit de dorpen gelegen in de directe omgeving van Breda. Slechts enkele begijnen kwamen van grotere afstand naar Breda, zoals bijvoorbeeld twee uit Amsterdam, een uit 's-Hertogenbosch, drie uit Tilburg, een uit Utrecht en een uit Zaandam.

Vrijwel geen begijnen kwamen uit plaatsen gelegen in het huidige België. Andersom kwam dat echter wel vaak voor. In de jaren na 1677 zijn vanuit West-Brabant 196 vrouwen ingeschreven als beginn in het Begijnhof in Hoogstraten, waaronder 34 uit de stad Breda.

Het huidige Begijnhof

Bij het Bredase Begijnhof denkt men thans uiteraard met name aan de schilderachtige huisjes, de kleine kerk en de fraaie tuin. De geschiedenis van dit hof is echter met name bepaald door het feit dat daar ca. negenhonderd begijnen uit Breda en omstreken hebben gewoond, na hun kinderjaren tot hun dood toe hun hele leven in soberheid, dienstbaarheid, kuisheid, gehoorzaamheid en met grote godvruchtigheid. ■

Juffrouw Frijters, de laatste beginn van Nederland, bezocht in 1981 het Zundertse bloemencorso waar buurtschap Raamberg de eerste prijs won met de beginnenvagen. Zij overleed op Goede Vrijdag 13 april 1990.

Tekst: Peter de Jong | interview

'HIER HANGT NOG ALTIJD EEN SPIRITUEEL GEVOEL'

Begijnen wonen er al sinds 1990 niet meer in het hof aan de Catharinastraat. Maar de huizen worden nog altijd bewoond door alleenstaande vrouwen. Samen houden ze de sfeer van het Begijnhof in ere.

Martina Meul (64) woont er al 22 jaar. "Ik werkte als schoolbegeleider voor een stichting die aan het bisdom was verbonden. Toen hier een huisje vrijkwam, heb ik me aangemeld. Ik was hier al eens op bezoek geweest en het voelde alsof ik hier thuis hoorde", vertelt de bewoonster enthousiast. "De binding met de kerk vond ik ook belangrijk. Er woonden toen nog zeven religieuzen."

Jaren later was het religieus zijn geen uit-sluitende voorwaarde meer, vertelt **Jeanne Selbach (72)**, oproepkracht bij een school via een 65+-bureau. Wel is haar gevraagd hoe zij stond tegenover de religieuze waarde van het Begijnhof. "Ik ben niet meer praktiserend en vond het prettig dat dat geen eis meer was maar ik heb natuurlijk wel respect voor de achtergronden van het Begijnhof. Er hangt hier een spiritueel gevoel. De warmte is voelbaar."

Lia van Elewout (56) – werkzaam in de jeugdzorg bij Just – viel voor de uitstraling van het Begijnhof. "Telkens als ik door de poort loop, kom ik thuis. Je voelt je verbonden met de andere bewoners maar er zijn geen verplich-

tingen. Toch staat iedereen voor elkaar klaar als er iets aan de hand is." **Riet de Koning (66)** heeft dat ook ervaren in de afgelopen tien jaar. "Ik vind het prettig dat de poort iedere dag om 18 uur dichtgaat. Dat geeft een gevoel van veiligheid. En je kunt er gewoon uit, hoor. We zitten niet opgesloten. We wonen allemaal op onszelf maar in gemeenschap."

Ze was meteen verliefd op de plek toen ze jaren geleden voor het eerst in het Begijnhof kwam, vertelt De Koning. "Ik wist dat ik hier ooit wilde wonen maar werkte nog in Vlissingen. Toen ik een baan aangeboden kreeg in Brabant als geestelijk verzorger in een verpleeghuis ben ik hierheen verhuisd. Ik ben nu met pensioen maar ben nog steeds gelukkig in het begijnhof."

Dat gevoel hebben alle dames. De woningen zijn verrassend ruim en hebben meerdere vertrekken, compleet met keuken, zitkamer, kelder en zolder. Van de bezoekers hebben ze geen last, zeggen de bewoners. "We krijgen wel eens vreemde vragen", lacht Van Elewout. "Mogen jullie wel eens naar buiten? Wonen hier normale mensen? Maar die bezoekers maken het vaak ook juist gezellig in het hof." ■

Foto: F. Roelvink

Telkens als ik door de poort loop, kom ik thuis

Lia van Elewout (56) | Bewoonster

INTENTIEVERKLARING EN FEESTELIJKHEDEN

De bewoners van het Begijnhof aan de Catharinastraat hebben zelf diverse feestelijke gelegenheden op het programma staan vanwege het 750-jarig bestaan.

"Het wonen op deze plaats verbindt ons", zegt **Lia van Elewout**. "Het 750-jarig bestaan versterkt dat. We hebben werkgroepen gevormd om activiteiten te organiseren voor het komende jaar. Maar ook heeft het feestjaar een van onze werkgroepen geïnspireerd tot het opstellen van een intentieverklaring." Daarin heeft die werkgroep een visie op wonen in het begijnhof weergegeven, die uiteraard in vrijheid gevolgd kan worden. "Vrijheid en respect zijn belangrijke factoren voor ons. Maar ook veiligheid, creativiteit en inspiratie spelen een rol. Daarom worden door de inten-

tieverklaring bewoners uitgenodigd mee te werken aan een gezonde aarde, duurzaamheid en verantwoorde voeding. Onze visie hebben we uitgewerkt in concrete richtlijnen, zoals het vermijden van gifstoffen tegen onkruid, hergebruik stimuleren en bewust omgaan met energie. Ook hebben we het streven om de stille sfeer van het hof te behouden en elkaar en onze gasten vriendelijk te bejegenen." Maar die stilte wordt rond het 750-jarig bestaan ook regelmatig onderbroken vanwege feestelijkheden. "Hier wonen creatieve mensen", zegt **Martina Meul**.

"Veel bewonersdoen mee. In de week van 20 tot 26 mei etaleren we onze kunstwerken vanuit ons huis. De meedoende huizen worden duidelijk aangegeven. Op 20 en 21 mei is er ook een expositie in de begijnzaal met onder meer mandala's, schilderkunst, iconen, handwerk en quilts."

Op 5 augustus houden de bewoonsters een bescheiden jaarmarkt met tweedehandsartikelen. Een deel van de opbrengst gaat naar een goed doel in de regio. ■

Tekst: John Veerman

HET BEGIJNHOF BOUWHISTORISCH BEKEKEN

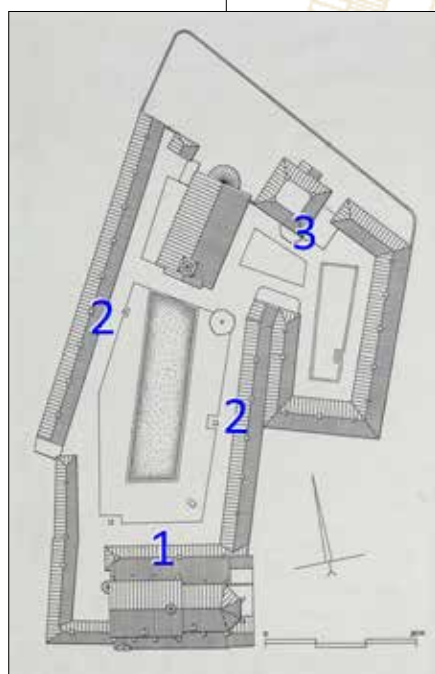
Het Begijnhof bevindt zich sinds 1535 op de huidige plek en is als instelling zelfs ten minste 750 jaar oud. De gebouwen zijn de laatste jaren onderwerp geweest van bouwhistorisch onderzoek, dat oude gebouwen en hun omgeving centraal stelt.

Door kennis van de ontwikkeling van het plaatselijke bouwen, van modes, technieken en materialen, doorgrondt de bouwhistoricus de geschiedenis van een plek. Uitkomsten worden vergeleken met gegevens uit andere bronnen. Te Breda is gelukkig het eeuwenoude begijnhofarchief voor een groot deel behouden. Een aan een begijnenhuis afgelezen datering kan zo bijvoorbeeld worden vergeleken met archiefstukken. Hier volgen drie schetsen van wat het begijnhofonderzoek tussen 2010 en 2016 zoal prijs gaf. De nummers staan ook op het kaartje.

1 Dat omstreeks 1440 bij wat nu Waalse Kerk heet een klooster is gebouwd, verscheen al in 1990 in de krant. Van dit klooster zijn inmiddels veel meer overblijfselen gevonden. Hoewel de huisjes op het Begijnhof die achter de Waalse kerk staan, negentiende-eeuws ogen, zijn er oudere stukken muur in behouden met boeiende laatmiddeleeuwse spitsboogopeningen. Andere sporen herinneren aan de tijd waarin de begijnen hier hun ziekenzaaltje en (later) hun schuilkerkje hadden. In de noordmuur van de kerk blijken maar liefst vier doorgangen uit de periode 1440-1648 te zitten, aanwijzingen voor een intensief personenverkeer.

2 Bij de twee oudste rijen huizen (uit 1535) wordt in de wandeling regelmatig gewezen op het metselwerk van de verdieping. Waarom ziet dat er zo anders uit dan dat van de begane grond? Dat komt doordat de woningen rond 1785 werden verhoogd. Dit ge-

beurde om meer ruimte en comfort te kunnen bieden aan de twee begijnen die in elk van die huisjes achter één voordeur leefden. In de volgende eeuw, nadat de rest van het hof was gerenoveerd, kwam er weer een verbouwing. En dat herhaalde zich tussen 1967 en 1980, toen tijdens de grote restauratie veel historisch materiaal werd vervangen. Zo is de gebruiksgeschiedenis van de woningen een lastige puzzel, maar een zeer interessante.

Plattegrond van het Begijnhof. Het kleine carré aan de oostzijde dateert van 1863.

3 Rechts achter het bleekveld en naast de Catharinakerk staat de pastorie. Dit is een intrigerende plek. Voordat pastoor Van Zon zichzelf in 1850 een nieuw onderkomen gunde, stonden daar uiteenlopende bouwsws. Eerst stond er de stadsmuur, op een brede wal, met daarachter de stadsgracht. De begijnen lieten er in de zestiende eeuw huisjes tegenaan zetten. Toen de stadsmuur niet meer nodig was, bouwden men in die hoek het Groothuis. Dat letterlijk grote huis, voor officiële gelegenheden, stond nota bene achter de lijn van de vroegere stadsmuur. Daarover is in de vroege zeventiende eeuw stevig ruzie gemaakt met de bureu. Een muurtoren – waarin de begijnen rond 1600 nog bier brouwden – bleek niet hier, maar verderop te hebben gestaan. Intussen laat de oever van de middeleeuwse gracht zich binnen en buiten nog zien bij verzakte muren. Komend voorjaar verschijnt bij uitgeverij Matrijs een rijk boek over het historische bouwen en gebruiken van het Begijnhof. Het bouwhistorisch onderzoek wijst aan wat we daar kunnen zien en hoe dat zo gekomen is. ■

Tekst: Martin Rasenberg

HET ARCHIEF VAN HET BEGIJNHOF BRED

Veel oude Bredase archivalia zijn verloren gegaan, onder meer bij de grote stadsbranden van 1490 en 1534 of bij opstanden en oorlogen. Bovendien ging ook lang niet iedere organisatie zorgvuldig met zijn archief om. Dit alles geldt niet voor het archief van het Begijnhof. Dat is voor het overgrote deel behouden gebleven. Aanvankelijk bevond het archief zich in het Begijnhof zelf. In 1999 werd het in bruikleen overgedragen aan het Stadsarchief Breda.

Het begijnhofarchief bevat de oudste charters (bezegelde bevestigingen van afspraken) die thans bij het Stadsarchief in Breda worden bewaard. Het oudste originele charter dateert van 1 mei 1269. Dit document is om verschillende redenen voor historici bijzonder waardevol. Het is namelijk de eerste West-Brabantse oorkonde die volledig in de Nederlandse taal werd opgesteld, eerder werd daarvoor veelal Latijn gebruikt. De tekst van deze oorkonde bevat tevens de oudste vermelding van de Grote Kerk in Breda, 'stenne moinster' genoemd. In vrijwel iedere geschiedschrijving van de Grote Kerk wordt naar dit document verwezen. De inhoudelijke tekst van het charter geeft zelfs aan dat Breda in 1269 al enige tijd over een stenen kerkgebouw beschikte. Vervolgens is de oorkonde door drie partijen bezegeld waaronder 'de poorters van Breda'. Deze partij gebruikte daarvoor het stadszegel. Het in was gedrukte zegel dat aan dit document bevestigd werd, betreft het oudste stadszegel van Breda dat thans nog in Nederland te vinden is.

Het begijnhofarchief heeft betrekking op een periode van zeven en een halve eeuw en bestaat uit 42.000 pagina's. Het geeft een belangrijk overzicht van de ontwikkeling van het godsdienstig leven van de begijnen en het functioneren van het Begijnhof binnen de stad Breda. Ook blijkt uit het archief hoe het hof aan inkomsten kwam. Vanaf ongeveer 1500 zijn bovendien vrijwel alle rekeningen bewaard gebleven. Dit alles tot op de

huidige dag. Vanaf het jaar 1648 zijn ook de meeste persoonsgegevens van de Bredase begijnen en hun pastoors bewaard.

Familie van Nassau

Een ander aspect van het archief is de relatie met de familie van Nassau, later Oranje-Nassau. Tussen de documenten bevindt zich nog de originele oorkonde uit 1531, waarin Hendrik III van Nassau het Begijnhof bescherming toezegt namens zichzelf en namens al zijn opvolgers. Ook de latere schriftelijke bevestigingen van deze zogenaamde sauvegarde (bescherming) zijn bewaard gebleven. Opvallend is de sauvegarde die Prins Maurits binnen één week na de verovering van Breda met de list van het turfschip (1590) aan de begijnen gaf.

Het oudste charter van 1 mei 1269 uit het Begijnhofarchief bevat rechts onderaan ook het oudste stadszegel van Breda.

Op basis van een door het bestuur van de Koninklijke Bibliotheek in december 2010 toegekende subsidie in het kader van het Nationaal programma voor behoud van het papieren erfgoed Metamorfose heeft in de jaren 2011–2013 conservering, restauratie en volledige digitalisering van dit waardevolle particuliere archief plaatsgevonden. Het begijnhofarchief is thans te raadplegen via de website van het Stadsarchief Breda www.stadsarchief.breda.nl.

Boek

In 2013 verscheen in de jubileumreeks van het Begijnhof het boek 'Het geschrevene blijft'. Dit boek vormt een waardevolle aanvulling op de bestaande literatuur over het Bredase begijnhofarchief. ■

Johanna van Polanen (1392 - 1445)

Johanna is de erfdochter van Jan III van Polanen, heer van Breda en Odilia van Salm. Ze trouwde in 1403 met Engelbrecht I van Nassau. De enorme rijkdom die zij meebracht, overtrof die van de Nassau's verre. De Nassau-Dillenburg-tak ging door dit huwelijk tot de rijkste en belangrijkste adel van de Nederlanden behoren. Het echtpaar vestigde zich in Breda.

Johanna liet in 1427 voor zichzelf in de kasteeltuin, grenzend aan het middeleeuwse begijnhofcomplex, een groot huis bouwen: 'Huis Valkenberg'.

Vanaf 1428 ijverde zij voor de bouw van een eigen kapel nabij haar woning. In 1440 is deze kapel officieus in gebruik genomen. Vanaf dat jaar is bekend dat Johanna ook de wens koesterde om naast die kapel een monasterium voor mannen te stichten. Zij richtte zich in 1440 en 1443 tot paus Eugenius IV met verzoeken om zijn persoonlijke medewerking aan de bouw van kerk en klooster. Bij de verplaatsing van het begijnhof naar de huidige locatie in 1535 kregen de begijnen beschikking over Johanna's kapel en de wél afgebouwde delen van het monasterium. Een deel van deze bebouwing is tot op de dag van vandaag in muren van de zuidvleugel van het Begijnhof bewaard gebleven. Deze bouwsporen zijn in het zicht gebracht en gaan deel uitmaken van het nieuwe religieuze museum dat medio 2017 in deze vleugel van het Begijnhof wordt gevestigd.